

Rys. 107. Reaktywność drobin Y^{2-} tlenowców jako określonych reagentów

3.3.3.4. Jednopierwiastkowe kationy tlenowców

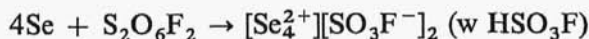
Siarka, selen i tellur rozтворzone w oleum dają kolorowe roztwory (dla siarki – żółte, niebieskie i czerwone, dla selenu – żółte i zielone, dla telluru zaś czerwone), będące wynikiem tworzenia się jednopierwiastkowych drobin kationowych tych pierwiastków. Utlenienie elektroobojętnych drobin tlenowców jest możliwe jedynie z użyciem

silnych utleniaczy, takich jak – $\text{S}_2\text{O}_6\text{F}_2$, AsF_5 , SbF_5 i wymaga silnie kwasowego środowiska, np. HSO_3F , ciekłego SO_2 , bezwodnego H_2SO_4 lub oleum, stopionego AlCl_3 lub użycia tzw. „superkwasu” będącego mieszaniną HSO_3F - SbF_5 - 3SO_3 . W ostatnich latach intensywnie badano reakcje utleniania tlenowców w takich układach, identyfikując całą gamę kationów, które zostały zestawione w układzie klasyfikacyjnym e_v - n (rys. 108).

Stabilne w układach soli dwurdzeniowe kationy T_2^+ tworzy jedynie tlen O_2^+ . Kationy te powstają w wyniku utleniania cząsteczek dwutleno, np. za pomocą PtF_6 . Odległości O-O w kationach O_2^+ wynoszą 112 pm, są to więc najkrótsze odległości ze wszystkich drobin dwurdzeniowych tlenu.

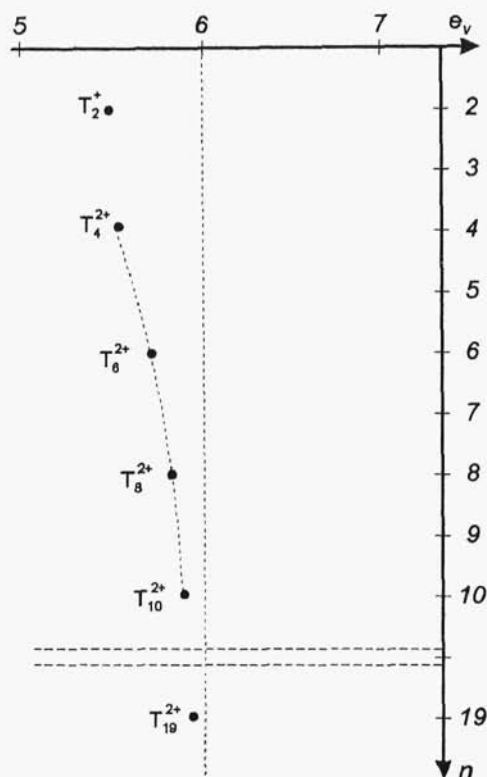
W drobinach T_4^{2+} , które tworzy siarka, selen i tellur, na jeden rdzeń przypada taka sama liczba elektronów walencyjnych ($e_v = 5,5$) jak w kationie oksygenyowym O_2^+ . Niestabilność wiązań wielokrotnych w dwurdzeniowych rodnikowych drobinach T_2^+ pozostałych tlenowców jest jednak przyczyną ich nietrwałości, a stabilizacja jest możliwa dopiero w układach czterordzeniowych o płaskiej kwadratowej strukturze, świadczącej o udziale zdelokalizowanego wiązania π – rys. 109.

Kationy T_4^{2+} są trwałe w roztworach silnie kwaśnych rozpuszczalników i barwne, zarówno w roztworach, jak i w solach stałych. Roztwory i sole zawierające kationy S_4^{2+} mają barwę jasnożółtą, np. $\text{S}_4(\text{SbF}_6)_2$ i złożony związek $\{[\text{S}_4^{2+}][\text{S}_7\text{I}^+]_4[\text{AsF}_6^-]_6\}$. Obecność kationów Se_4^{2+} nadaje żółtą barwę roztworom $\text{Se}_4(\text{SO}_3\text{F})_2$ i stałej soli $\text{Se}_4(\text{AsF}_6)_2$, a Te_4^{2+} jest w roztworach i stałych solach jasnoczerwony. Znana jest duża liczba soli zawierających te kationy w układach z dużymi anionami – HS_2O_7^- , AsF_6^- , SO_3F^- , AlCl_4^- , a typowe reakcje ich otrzymywania to:

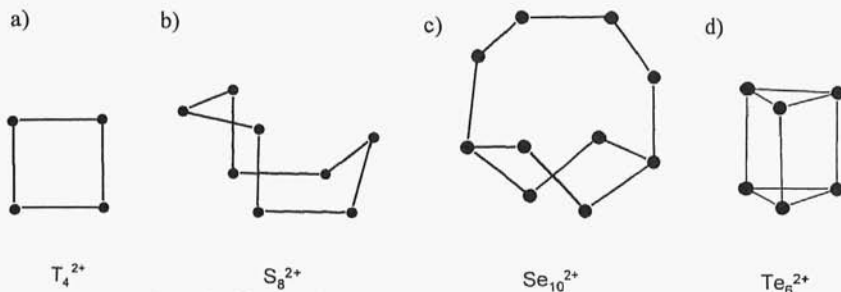
Związki zawierające kationy T_8^{2+} znane są tylko dla siarki i selenu. Ciemnoniebieskie sole z kationem S_8^{2+} i zielone z Se_8^{2+} , np. $\text{S}_8(\text{AsF}_6)_2$ i $\text{Se}_8(\text{AsF}_6)_2$, można otrzymać w reakcji przebiegającej w ciekłym SO_2 , np.:

n	e_v	O	S	Se	Te
2	5,5	O_2^+			
3					
4	5,5		S_4^{2+}	Se_4^{2+}	Te_4^{2+}
5					
6	5,67				Te_6^{2+}
7					
8	5,75		S_8^{2+}	Se_8^{2+}	
9					
10	5,8			Se_{10}^{2+}	
...	...	...	...	...	...
19	5,91		S_{19}^{2+}		

Rys. 108. Klasyfikacja kationów tlenowców

Rys. 109. Budowa kationów tlenowców

Kationy T_8^{2+} mają budowę pierścieniową z odległościami T-T oraz kątami T-T-T mniejszymi niż w pierścieniach S_8 i Se_8 , rys. 109.

Kationy T_{10}^{2+} znane są jedynie dla selenu i występują w ciemnoczerwonej soli $Se_{10}(SbF_6)_2$. Sól ta została otrzymana w reakcji SbF_5 z nadmiarem selenu w 323 K, pod ciśnieniem. Kation ten ma niezwykłą strukturę, w której sześcioczłonowy pierścień Se_6 o konformacji łódkowej jest połączony z łańcuchem czterech rdzeni selenu – rys. 109. W kationie tym pojawiają się dwa rdzenie selenu, które są połączone z sąsiednimi rdzeniami za pomocą trzech wiązań dwuelektronowych, w strukturę z wysyconym układem wiązań σ bez udziału wiązań π .

Z szeregu kationów tlenowców o stechiometrii T_n^{2+} największą liczbę rdzeni zawiera kation S_{19}^{2+} (jasnoczerwony w roztworze), występujący w krystalicznych solach $S_{19}(AsF_6)_2$ i $S_{19}(SbF_6)_2$. Ma on nie spotykaną strukturę w postaci dwóch siedmioczłonowych pierścieni połączonych pięciosiarkowym łańcuchem, jeden z pierścieni ma konformację łódkową, drugi zaś zmienną, nieuporządkowaną.

Tellur, jak wynika z powyższego przeglądu, nie tworzy większych struktur kationowych niż czterordzeniowe, należących do szeregu T_n^{2+} , tworzy natomiast odmienny klasterowy kation Te_6^{2+} . Kation ten występuje w brązowej soli $Te_6(AsF_6)_2 \cdot 2AsF_3$. Sól ta została otrzymana w ciekłym AsF_3 , przez utlenienie telluru za pomocą AsF_5 . Kation ma budowę klasterową w postaci pryzmy trygonalnej – rys. 109.

Tworzenie się struktur klasterowych, zarówno anionowych, jak i kationowych, jest charakterystyczne dla pierwiastków bloku *sp* niższych okresów, struktury takie tworzy również antymon, bizmut, cyna i ołów.

W roztworach tlenowców w oleum stwierdza się również obecność paramagnetycznych drobin, prawdopodobnie należących do rodniowego szeregu T_n^+ . Dotychczas nie udało się jednak otrzymać kryształicznych związków zawierających takie kationy, a ich obecność może wynikać z ustalających się w roztworach równowag pomiędzy $2S_n^+$ i S_{2n}^{2+} .

Wszystkie kationy tlenowców wykazują silne właściwości utleniające i kwasowe.

3.3.4. Pierwiastki V grupy, azotowce

3.3.4.1. Ogólna charakterystyka azotowców

Do azotowców zaliczamy pierwiastki bloku *sp* o pięciოდodatnich rdzeniach – azot, fosfor, arsen, antymon i bizmut. Charakterystykę rdzeni tych pierwiastków podano w tabl. 37.

3.3.4.2. Jednopierwiastkowe związki azotowców

Duże różnice w elektroujemności rdzeniowej pierwiastków tej grupy są powodem znacznego zróżnicowania struktur i właściwości ich związków jednopierwiastkowych. Właściwości fizykochemiczne najstabilniejszych faz jednopierwiastkowych azotowców zestawiono w tabl. 38.

Najbardziej elektroujemny w tej grupie azot tworzy bardzo trwałe dwurdzeniowe dziesięcioelektronowe drobiny N_2 z potrójnym wiązaniem, będące jedynymi elementami strukturalnymi dwuazotu niezależnie od jego stanu skupienia. Stały krystaliczny dwuazot ma dwie odmiany krystaliczne, regularną niskotemperaturową α - N_2 (N_2 -II), która w temp. 35,6 K przechodzi w heksagonalną odmianę wysokotemperaturową β - N_2 (N_2 -I) trwałą do temperatury topnienia dwuazotu. Znana jest również tetragonalna ciśnieniowa odmiana N_2 -III, którą można otrzymać z odmiany α - N_2 w temp. 4,2 K i pod ciśnieniem 0,35 GPa. Punkt potrójny współlistnienia wszystkich trzech faz stałych dwuazotu występuje przy 44,5 K i 0,47 GPa. Charakterystyka krystalograficzna faz dwuazotu podana jest w tabl. 39.

Brak wiązań wielokrotnych w drobinach pozostałych pierwiastków tej grupy, jak również delokalizacja części elektronów walencyjnych z utworzeniem wiązania metalicznego u dalszych pierwiastków (Sb